



## KADİM TANRILARDAN MODERN TANRILARA: 21. YÜZYILA DAİR MİTOLOJİK BİR OKUMA

From Ancient Gods to Modern Gods:  
A Mythological Reading of the 21<sup>st</sup> Century

Gökhan TOPAL\*  
Naci İSPİR\*

### Öz

Mitler dünya halkları tarafından oluşturulan ölümlü, kırılabilir insanoğlunun dünya görüşü, kültürel kodların evrensel anlatılarıdır. Medeniyetleri ve ulusları kültürel açıdan tanıma noktasında önemli bir rehber olan mitler, içerisinde yaratıldığı toplumlar için bir eğitim modeli şeklindedir. Mitlerin işlevi zihinleri meşgul eden sorunları çözerek insanların anlama, kavrama ve bilme ihtiyaçlarını doyuma ulaştırmaktır. Ancak burjuva toplumu tarafından kutsanan pozitivist bilgi bireyi mitsel dünyanın dışına çıkarırken, eski uygarlıkların temelleri üzerine kurulan modern bilim ve teknoloji toplumu ruhlardan arındırılmış bir dünya tahayyül etmektedir. Ancak tarihsel varoluş serüveni içerisinde arkaik düşünceyle benliğini yön veren insan zaman, mekân ve kendinden bağımsız olarak mitlerle aktarımını sağladığı ortak bir bilinçdışı oluşturmuştur. Bu doğrultuda çalışma Homo Habilis'in modern Homo Sapiens'e evrimini ve mitsel düşüncenin gelişimi üzerine odaklanırken, tanrılara karşı kalkan niteliğinde olan bilimsel yapılanmanın mitsel kökenlerine dair kuramsal görüşler kapsamında mit ve bilim arasındaki farklılıklar ele alınmıştır. Ayrıca çalışma kadim halkların yaratmış olduğu mitsel aklın 21. yüzyıl içerisinde kutsanan otomasyon, biyoteknoloji, yapay zekâ gibi konuların teknolojik arkeolojisine odaklanmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** mitoloji, bilim, teknoloji, biyoteknoloji, yapay zekâ.

### ABSTRACT

Myths are the conduit for an understanding of the mortal, fragile human being created by the peoples of the world and the universal narratives of cultural codes. Myths, an essential guide in recognizing civilizations and nations culturally, are a form of education model for the societies they are created. The functions of myths are to solve the problems that occupy the minds and satisfy people's needs to un-

\* Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Gaziantep/Türkiye. E-posta: gokhan.topal@gibtu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6280-1346.

\* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Sinema ve Televizyon Bölümü, Erzurum/Türkiye. E-posta: naciispir@atauni.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6239-7934.

derstand, comprehend, and know. However, while the positivist knowledge sanctified by the bourgeois society pulls the individual out of the mythical world, the modern science and technology society built on the foundations of ancient civilizations imagines a world of free spirits. However, in the adventure of historical existence, the human being, who directs himself with archaic thought, has created a common unconscious that transfers with myths independently of time, place, and himself. In this direction, while the study focuses on the evolution of Homo habilis to modern Homo sapiens and the development of mythical thought, the differences between myth and science will be discussed within the scope of theoretical views on the mythical origins of the scientific structuring, which is a shield against the gods. In addition, the study will focus on the technological archeology of topics such as automation, biotechnology, artificial Intelligence, which are blessed in the 21<sup>st</sup> century of the mythical mind created by ancient peoples.

**Keywords:** mythology, science, technology, biotechnology, artificial intelligence.

## **Giriş**

İnsanlığın ortak inançları mitler, hikâyelerle kaplı iskeletlerdir. Bu bağlamda Romalı tarihçi Salustius (M.Ö. 86-35) mitler hakkında “hiç gerçekleşmemiş, fakat hep mevcut olan şeyler” olduklarını belirtirken (Sagan, 2014: 15) insanlık tarihini anlatma, yönlendirme ve yaratma cesaretinin de bir noktada iç içe geçmiş olduğu fikrine vurgu yapmaktadır. Mitoloji değiştirilebilir bir zemin üzerine temellendirilmiş kurgusal anlatılar sistemi değildir. Aksine mitsel unsurlar devamlı olarak bir arada bulunan beşerin kolektif inanç doyumlarını karşılama hizmeti görmektedir. Ancak bu teorinin doğruluğu ya da yanlışlığı gözlem ve deney gibi sayısal sıradanlığa başvurularak saptanamaz. Bu amaçla Homo Habilis, Homo Erektus, Homo Neanderthalensis ve modern Homo Sapiens’e kadar genel beyinsel fonksiyonların gelişimi ve beynin bilişsel evrimi inanç sisteminin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Böylelikle ölümlerini gömen ve ölümlerinin yanına postmortem (ölüm sonrası) hayatı kolaylaştırmak adına gerekli ekipmanların (at, ok, yay, şifalı otlar) bırakılması ruhlar âlemi kapısını aralamıştır. Böylelikle “bilincin evrimi, yaşamın tarihinde eşsiz bir öneme sahip” olmuştur (Gould, 1977: 409). Bilinç “sosyal olarak bir arada yaşayan canlıların bir ürünüdür” (Coşan, 2016: 25). Bu bağlamda bir süreç yapılanması olan bilinç taklitler, oyunlar, iletişim ve semboller aracılığıyla inanç ve kültürlerin anlam kazanmasını sağlamıştır. Böylece bilişsel olarak olgunlaşan benlik geçmiş anlatılar, deneyimler, yaşanmışlıklar ve geleneklerle bağlantı kurarak tanrılarla alakalı bir ilişki ağı yapılandırmıştır. Petronius’a göre “Dünyada tanrılar ilk yaratan şey korkudur” (1925: 343). Bu doğrultuda “Ölümden habersiz olan atalar-

dan, öleceğini bilen bir varlık” (Dobzhansky, 1967: 69) haline gelen insan, bedeni son bulduktan sonra varlığını bir ruh olarak sürdürebileceğine dair düşünceler geliştirmiştir. Bu amaçla insan, ölüm olgusunu inkâr etmek, sonsuz yaşam döngüsüyle ilişki kurmak adına bitkiler, hayvanlar ve doğal olayları antropomorfik (insan biçimci) tanrılar olarak dışa aktarmıştır. Böylece beşer, gizemli güçlerin karşısında korku ve merakla kendi tanrılarını yaratarak mitsel düşünceyi deneyimlemeye başlamıştır.

Pagan ve Hıristiyan Roma geçmişiyle bağlarını kopartmak isteyen modernlik hurafelerden, sihir ve büyüden arınmış insan aklının yüceltilmesine bağlı rasyonel bir gelecek sunmak için kodlanmıştır. İnanç akılla, din ise bilimsel yöntemlerle takas edilmiştir. Bu doğrultuda Locke’un ifadesiyle “bilginin yolu üzerinde duran çalılıkları temizlemek” adına mit ve bilim zıt kutuplar olarak konumlandırılmıştır. Ancak M. T. Greene, *Natural Knowledge in Preclassical Antiquity* (2000) adlı eserinde modern bilimin kökenlerini betimlerken doğal olayların (yanardağ patlamaları vb.) mitsel anlatılarla tasvir edildiğini aktarır. *When They Severed Earth from Sky. How the Human Mind Shapes Myth*’te (2006) Elizabeth Barber ve Paul Barber astronomiye dair gözlemlerin kozmolojik mitlerin varlığını yansıttığını ifade eder. *The Myth of Replacement: Stars, Gods, and Order in the Universe* (1991) kitabında Thomas Worthen ise, mitlerin mevsimsel değişimlere verilen tepkilerin sonucu olarak yorumlar (Segal, 2009: 339, 340). Arkaik düşünce çağında “insanların zaman içinde yinelenen ihtiyaçlarını karşılayan ritüeller” (Raglan, 2004: 188), Adrienne Mayor’ın *Gods and Robots: Myths, Machines, and Ancient Dreams of Technology* (2018) adlı eserinde 21. yüzyılın robotik ve yapay zekâ gibi en gelişmiş yeniliklerinin kadim mitlerde nasıl ön plana çıktığını ve bilimin her zaman hayal gücü tarafından yönlendirildiğini ortaya koymaktadır.

### **Mitlerin Ortaya Çıkışı**

Doğal çevreye uyum ve hayatta kalma mücadelesinde insan, diğer canlılara göre besin zincirinin son basamaklarında yer alırken, içerisinde yer aldığı yaşam koşullarına göre şekillenecek ve adapte olabilecek bir beden yapısına da sahip değildir. Günümüzden yaklaşık yedi milyon yıl öncesine kadar uzanan 2001 yılında keşfedilerek ilk hominen (şu anlık) olma özelliğine sahip “*Sahelanthropus tchadensis*”in bir kolu olan *Australopithecus*; doğada bulunduğu sert cisimleri bir kazı aracı olarak kullanarak yumrulu bitkileri topraktan çıkarabilme yeteneğini geliştirmiş olmasına rağmen beyinleri ilkel bir organ işlevi görmüştür. Yapılan ve hala devam eden çalışmalar, insanlık tarihi boyunca en büyük sıçramayı yapan ve becerikli avcılar olarak

kabul edilen Homo Habilis'i göstermektedir. Bu canlılar taş alet yapımında öncü olmuştur (Arsebük, 1995: 53-61). Alet yapımı yalnızca bir tasarımın sonucu değil aynı zamanda da zihinsel bir sürecin ürünüdür. İnsan, alet yapmayı keşfetmesiyle kendi biyolojisini ve doğasını da yenmeye başlamıştır (Gezgin, 2018: 7). Yaşam sahnesinden 1,5 milyon önce silinmiş olan bu tür yerini "dik adam" anlamına gelen Homo Erektus'a bırakmıştır. Var olduğunu bilen ve farkındalığı olan bir benlik taşıyan Erektus türü ateşi kullanmak, organize avlanmak ve ilk ritüel davranışları gerçekleştirmiş olabileceği -kesin olmamakla birlikte- düşünülmektedir. Tarihsel periyotta sosyal, kültürel ve dinsel yaşama büyük yenilikler getirmiş, arkaik Homo Sapiens türleri arasında bilinçli bir şekilde ölülerini gömme ve inanç sisteminin varlığına ilk kez rastlanılan tür ise Neanderthalensis olmuştur (Tremlin, 2010: 22-23). Bugüne kadar elde edilen veriler ışığında bu türün yaşam alanlarında nişan tahtası düzeneğine benzer bir dikit keşfedilmiş olup bu objenin kil topraklarıyla vurulmaya çalışıldığı üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Bu durum avın kötü gitmesinin önüne geçilmesi bağlamında gerçekleştirilmiş olan bir ritüel, diğer bir bakış açısı ise; ilk defa yaşadıkları bir doğal afeti, dehşet verici bir olayı ya da gizemini çözemedikleri durum karşısında şeytan taşıyan ilk insanlar olduğuna işaret edebilir. Bu türe ait bir diğer keşif ise yaşam alanlarında çok sayıda ayı kafatası ve ayı kemiklerinin bulunmuş olmasıdır. Kötü kış şartlarını uyuyarak geçiren, iklim olayları normale döndüğünde uyanan ayı bu insanlar için kutsal bir nitelik taşımıştır. Onlar gibi uyuyup onlar gibi tekrardan uyanma olgusunu kendi ölümleriyle ilişkilendirmişlerdir (Gezgin, 2018: 17). Bu durum çocuklar gibi dünyayı algılayıp, ilk dinsel birikimlere ilişkin izlerin varlığı ve de mitolojinin sistemli bir hale gelişinin işaretlerini taşımaktadır (Campbell, 2015: 91). Ayrıca doğum, gelişim ve ölüm gibi yaşamsal sürekliliğin tekrar doğumla sonuçlanacağına inanmışlardır. Ölülerini cenin pozisyonunda gömüyor olmaları ve ölülerin yanına koyulan hediyeler, şifalı bitkiler zor geçen dünya hayatından sonra diğer hayatını kolaylaştırmak adına atılmış bir adımdır (Lewin, 2015: 232-233). Böylece öteki dünya imgesini içeren inanç yapılanmasında mitlerin oluşması kaçınılmaz olmuştur. İnsan türü, doğaya karşı verdiği uyum mücadelesinde Homo Sapiens bilinçlenme düzeyini arttırarak somut problemlere karşı geliştirmiş olduğu alet teknolojisiyle önlem alabilmiştir. Doğal olaylara karşı alet yaparak fiziksel becerisini güçlendiren insan, ölüm korkusunun ve soyut anlamda cevaplayamadığı olaylar karşısında kendisini ayakta tutabilecek olan sembolik göstergelerin dışavurumu olarak mitsel düşünce yapılanmasını meydana getirmiştir. Böylelikle toplumsal bilincin dışavurumu olan mit-

ler, insanın öteki dünya inancını keşfettiği andan beri var olmuştur (Gezgin, 2018: 25). Ortak düşmanlara karşı oluşturulmuş, ortak sembolik bir dil formu şeklinde olan mitler; yazıdan önce heykel ve mağara duvar resimlerinde görünerek toplumsal bir rahatlama mekanizması olma görevi üstlenmiştir. Mitosların yazılı hale gelmesiyle birlikte söz ve tanrı kesinlik kazanıp yoruma kapanmıştır. Bu bağlamda Torrey'in (2017: 17) vurgusuyla Tanrı-inanç ilişkisi hakkında Jung (1950: 72) "bizden önceki tüm nesiller öyle ya da böyle tanrılara inanıyordu"; Patrick McNamara (2009: 9) ise "örümcek için ağ, kunduz için su altındaki bent ve kuş için şakımak neyse, insanlar için de tanrılar ve din odur" vurgusunu yaparken Michel De Montaigne, insanın tanrılar yaratılan zihinsel kuram faktörünü gözeterek "insanoğlu kesinlikle zırdelidir. Bir solucan bile yapamazken düzinelerce tanrı yaratır" (Torrey, 2017: 18) sözleriyle karşıt bir görüş benimsemiştir. Tanrısal inançlar insanlar için bir yıldırımın yakıcı gücünden, öğünsüz geçen bir av partisinin başarısızlığından, hastalıklardan ve kendileriyle ilgili duydukları kuşkulardan arınmak adına rahatlama, dinlenme odası işlevi görmüştür. Ancak Montaigne'in görüşü Tanrı'yu bir talep, insani dileklerin bir nesnesi haline indirgeyerek, bu görüşe göre Tanrı fikri arzu edilmiş, düşünüülerek tasarlanmış ve bu bağlamda da inanılmış bir varlık halini alır.

Dinler tarihi üzerine çalışmalar gerçekleştirmiş Karen Armstrong (1998) M.Ö. 20.000-8000'i kapsayan Paleolitik dönemde insanların tanrısal kavramını ilk kez gökyüzüyle ilişkilendirmiş olabileceğini vurgulayarak, gökyüzünün; insana kendi anlamsız ve zayıf yaşantısından sonsuza, bilinmeyene uzanan apayrı bir varlık gibi görünerek göğün onlara dinsel bir deneyim sunduğunu vurgulamıştır. Gökyüzü kutsalın simgesi olmasına rağmen, Neolitik çağda (M.Ö. 8000-4000) kutsal yeryüzüne inmiştir. Bu bağlamda kutsal olana ayinlerle ulaşılmıştır. Toprak dişi, tohum ise tanrısal bir yaratım olarak değerlendirilirken; ekin, göksel varlığın belirtisi olarak ortaya çıkmıştır. Toprak "bütün canlıları -bitkileri, hayvanları ve insanları- tıpkı rahim gibi içinde barındırır" fikri benimsenmiştir. Paleolitik çağın kahraman erkek figürü, Neolitik çağda yerini toprak ile özleştirilen kadına bırakmıştır. Tanrıçalar bu periyotta meydana gelmiştir. İnsan korkunç ve kaçınılmaz olan yok oluşu, toprağın zamanı gelince ölüp, zamanı gelince de yeniden canlanıyor oluşuyla anlamlandırmıştır. Böylece Neolitik çağ sürecindeki bu inanç biçimi, insanın ölümlü doğasını kabul edebilmesine ve sonsuz bir yolculuğa hazırlanabilmesine önayak olmuştur. Ancak ilk uygarlıkların (M.Ö. 4000-8000) tarih sahnesinde yerini almasıyla beraber, yeni araç gereçlerle birlikte insan doğal yaşamdan uzaklaşmıştır. İnsanlar öne çıkarken, tanrılar geri planda

kalmıştır. Kent yaşamıyla birlikte tanrılar insanların dünyasından çekilmeye başlamış, eski mitler de insanların isteklerine yol gösterici olmaktan uzaklaşmıştır. Ayrıca kentleşmeyle birlikte haydutlara, hırsızlara, yangınlara, savaflara karşı örgütlü bir şekilde önlemler alınmış, insanlar tanrıları gideyerek duygusuz, anlayışsız ve insanlığın içine düştüğü kötü durumlara karşı kayıtsız olarak yorumlamıştır. Bu dönemde yazının bulunmasıyla birlikte mitler sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılıp kalıcı olmuştur (Armstrong, 2014: 18-55). Böylelikle Sümerler, Akadlar, Amuriler, Asurlular geliştirmiş oldukları çivi yazısıyla birlikte kendi yaşamışlıklarını mitolojik atalarına aktarmış olan tanrılarına eklelemiştir. Yazıyla birlikte tarihsel teori altında toplanan bu anlayış mitlerde yer alan kahramanları kendi zamanında yaşamış gerçek bireyler olarak kabul etmektedir. Efsaneler ve alışlagelmiş olağanüstü olaylar onlara atfedilir. Örneğin, Yunan mitlerinde Kadmos, Ares'in ejderhasını öldürüp dişlerini toprağa gömmesiyle birlikte, silahlı adamlar topraktan dışarı çıkmaya başlar. Gerçek olay örgüsünde ise Kadmos Akdenizli bir kavim olan Fenike göçmenidir. Fenike alfabesinin de yardımıyla Yunanistan'a yazı sistemini o getirmiş, şehircilik, saban ile toprağı sürmek, madencilik gibi zanaatları halka kazandırmıştır (Bulfinch, 2002: 163-164).

Mitlerin nasıl doğduğuna ilişkin sorulara cevap arayan ilk kişi Yunanlı filozof Euhemerus olmuştur. Euhemerus, mitlerde yer alan tanrıların önceki dönemlerde yaşamış saygı duyulan insanlar olduklarını ve zamanla halk tarafından tanrılaştırıldıklarını vurgulamıştır. Bunun sonucu olarak da halk tarafından oluşturulmuş mitlerin gerçekleri yansıttığına inanmıştır (Can, 2017: 2). Bunun en güzel örneklerinden biri Asya fatihi olarak nitelenen Büyük İskender ile karşımıza çıkmaktadır. Savaşlarda kazanmış olduğu zaferler sonrası İskender, kâhinleri tarafından "Zeus'un oğlu" ilan edilmiştir. Ayrıca Atinalılar tarafından (politik sebeplerle de olsa) "yenilmez tanrı kral İskender" olarak da adlandırılmıştır (Lendering, 2010: 377-381).

Mitlerin ortaya çıkışı hususunda filolog Max Müller, mitleri tarihin şekillendirdiği bir fabl ya da doğanın büyük güçlerinin zorlukları karşısında doğmuş olamayacağını bu nedenle de tüm mitlerin kaynağının "dilün düşünce biçimlerine uyguladığı güç" olduğunu vurgulamıştır (Müller, 1873: 353-355). Dil vasıtasıyla sınırları çizilen varlık dünyası, zihinsel yaratılar sayesinde dilin sözsöz süzgecinden geçirilerek kalıplaşır. Bu bağlamda Müller mitleri kaçınılmaz ve dilin sahip olduğu doğal bir yanılsama dünyasının dışavurumu olduğunu savunmuştur.

Bir diğer filolog ve dinler tarihi üzerine çalışmalar yapmış Hermann Usener ise mitsel tanrıların ortaya çıkışını “anlık”, “özel (işlevsel)” ve “kişisel” tanrılar olarak üçe ayırmıştır (Cassirer, 1953). Anlık tanrılar insanı etkileyen tehlikeli veya şanslı bir olaya kutsallık ekleyip zihinsel bir nesnelleştirme vasıtasıyla dışa aktarım şeklindedir. Bu tanrılar karşılaşılan güçlüğü kutsallık atfedilip, tek bir özneye ait olarak şimdi ve biriciklik şeklinde var olurlar. Özel tanrılar ise kendi sınırlılıkları içinde kalıcı ve belli başlı gelenekleri (bereket tanrıçaları Ceres [Roma], Demeter [Yunan]) olan tanrılardır. Bu bağlamda Roma dini içerisinde özel tanrılar tarım, hasat gibi uygulamalı her icraatın işlevsel bir sonucu olarak varlıklarını sürdürmüştür. Kişisel tanrıların oluşumu ise dilsel ve tarihsel bir süreç içerisinde, özel tanrılara isim verilerek bedenleştirilmesi sonucu, insansı özelliklere sahip bağımsız bir özne olarak tasarlanmıştır (Cassirer, 2018: 27-28). Tanrısal kavramlara ait bu kültler vahiyse olmaktan ziyade bireylerin sosyal organizasyonlarından kaynaklanan, faydacı, belirli bir ihtiyaç alanına hizmet eden, olayların gidişatını kendi istek ve ihtiyaçlarına göre şekillendiren bir yöntemdir. Bu, Romalılar tarafından sergilenen tarımsal faaliyetlerde gözlemlenmektedir. Belirli bir zaman içerisinde ortaya çıkan anlıksal tanrılar, istek ve talepler doğrultusunda; ekinlerin, tahılların ve hasadın bereketi adına onay alınması gereken bir inanç kapısıdır. Anlıksal tanrılara dair faaliyetler tekrarlanınca bu inanç biçimi süreklilik kazanarak özel tanrılar şeklinde bir genellemeye erişir. Bu doğrultuda dini bilincin nihai sonucu olarak Occator (tohumların toprakla örtülmesini sağlayan koruyucu tanrı) örneği özel tanrı temsillerinden birini oluşturmaktadır. Gündelik hayata etki eden bu yaratımlar doğanın verili bir bilgi nesnesi haline gelmesinden önce sezgisel olarak tasarlanmıştır. Mitsel algının bu özgün üretkenliği bireysel ve ulusal bilinç tarafından oluşturulan aşkın, evrensellik haliyle kişisel tanrıları meydana getirmiştir. Homeros’un Olimposluları bunu kanıtlamaktadır (Cassirer, 2018: 27-28).

Levi-Strauss’a göre mitlerin ortaya çıkışında rol oynayan insanlar ilkel değillerdir. İlkel olarak ele alınmalarına rağmen, Batı’nın -ilkel, barbar- onlara yüklemiş olduğu tanımlamalardan daha fazlasıdır. Çünkü “ilkel denilen insan eserleri, bugün modern çağın sanat yapıtlarıyla yan yana sergilenirken, bu insanların oluşturdukları mitler ise simgesel mantığımızı sarsan bir temele sahiptir” yorumunda bulunmuştur (Levi-Strauss, 2016: 36). Bu noktada ilkel sanatçılar genellikle görünmez olmakla birlikte var olduğunu bildiği insan veya hayvan hatlarını, kemiklerini ve ayrıntılarını bilinçli bir estetize etme hali sergileyerek işlemiş oldukları eserlerine dâhil ederler. Öyle ki birçok dişi, pençeleri ve pürüzlü dil yapısıyla bir ayıyı, uzun gagalı bir

kuzgunu ve kartal ile şahini birbirinden ayıran uzuvlarının farklı şekillerini eserlerine yansıtırlar (Adam, 1940: 712). Ayrıca hayvan kabartmalarıyla süslenmiş duvarlar, av aletleri ve insan gövdeli aslan başlı heykelcik (40 Bin Yıllık Aslan Adam) sembolizme dayalı anlatının en çarpıcı örneklerini sunmaktadır.

### **Mitoloji ve Bilim**

“Scientia” (bilgi) sözcüğünden gelen bilim; sürekli değişen, çok yönlü ve herkesin üzerinde fikir birliği yapabileceği yargıları konu edinen, objektif bir şekilde dolaylı ya da doğrudan gözlemsel olgulara dayanan, bir hipotez ya da teoriyi çelişkilerden uzak bir biçimde mantıksal olarak doğrulayan, eleştirel bir yaklaşımla genel sonuçlara seçici bir şekilde varan sistemler bütünüdür. Bilimsel düşünme ise gerçeğe dönük bir kafa yapısı içerisinde rasyonel bir dünya görüşüyle algılama, doğru olduğunu ispatlayabilme ve ortaya çıkarma yöntemidir. Bilimsel dürtülerin ilk belirtisini taşlardan çeşitli aletler üretmek avlanan, avladığı hayvandan vücuduna uygunlukta giysiler yapan ilkel olarak adlandırılan insan oluşturmuştur. İlkel, iletişim amaçlı dil sistemini geliştirerek mağaralardan toplu halde kulübelere, ateşi keşfederek de çığ besin tüketiminden daha sağlıklı bir yaşam sistemine geçiş yapmıştır. Bunun yanı sıra içerisinde yaşamış olduğu doğayı anlamak, ona hükmetmek, kendi varlığına anlamlar yüklemek ve hissetmiş olduğu korkunun kökenine dair endişelere cevap bulabilmek için, akıl insanda var olan içgüdüleri tetikleyerek çeşitli duygusal anlam arayışlarının bir sonucu olarak bilimi ortaya çıkarmıştır. İlkel toplum içerisinde büyücü, şaman gibi kişiler insanların hayat döngüsünü devam ettirebilmeleri için, yağmurların yağması, ekinlerin büyümesi gibi insan-doğa arasındaki bağı farkını kavramıştır. Bu koşullar altında doğru bir yol izlenirse insan doğanın sağlanmış olduğu faydaları kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirebileceğini anlamıştır. Ruhlarla dolu dünyada amacına ulaşmak isteyen şaman, büyücü; animistik inancı doğrultusunda adak, dua, tapınma gibi yöntemlerle ruhların yardımlarını kendileri adına çevirmeye çalışmıştır. Şaman ve büyücünün kullanmış olduğu bu yöntemler, denedikleri sistemler onları modern bilimin atası olarak belirlemiştir (Ronan, 2003: 6-9). Büyücü ve şaman mitik düşünce tarafından kurgulanan mantık ve akli sayesinde göksel olayları, hayvanları, ormanları, bitkileri, güneş ışınlarını, rüzgârların uğultusunu ve binlerce tanımlanamaz sesi ihtiyaçları doğrultusunda sınıflandırabilmektedir. Duyusal ve sezgisel bir bağlam ile doğal kodların verisel analizine dayanan bu yaklaşım nedenselliğe dayalı ilişkiler ağı oluşturmaktadır. Böylece bu yaban bilim



insanlarının uygulamış olduğu sorgulama ve sınıflandırma belleği modern bilimin özünü oluşturmaktadır.

Ancak modernite tanımının içine sıkıştırılmış bilimin, ilkel karşıtı mit ile olan sorunsalı Robert A. Segal'in *Theorizing about Myth* (1999) adlı kitabında detaylı olarak incelenmiştir. Bu görüşler ışığında antropolog Edward Tylor (1832-1917) "gerçek görünür olandan ibarettir" görüşünden hareketle bilim ve mit arasında temel bir zıtlık fikri üzerinde durmuştur. Antik Euhemerusçuların "ilk tanrılar yaşarken ilahlaştırılan kralları" görüşünü benimseyen Tylor, bilimi felsefenin bir alt dalı olarak kabul etmiş, yabana ait biyolojik yaptırımlar olan mitlerin, bilim olarak adlandırılmayacağı görüşünü savunmuştur (URL-1). Fiziksel olguların bir açıklama şekli olan bilimin ancak efsane, hikâye, mit gibi unsurlardan arındırılmış "modern din" ile birliktelik gösterebileceğini ifade etmiştir. Bilimsel bir kuram olarak kabul ettiği modern din, Tanrı tarafından insanlara aktarılan kararları açıklarken, bilim de fiziksel kurallar bütünüyle dünyayı algılamayı amaçladığını dile getirmiştir. Tylor tüm bu karşıtlıklar arasında bilimsel yaklaşımların mitsel anlatıları gereksiz bir bilgi kirliliği olarak değerlendirmedeğini, aynı olaylar üzerine doğrudan açıklama yapabilme özelliklerinden dolayı ortak bir kaynaktan yararlandıklarını belirtmiştir. Ancak mitlerin toplum yararına sağladığı katkıları tamamlamış olduğunu, bunun sonucu olarak da mitsel dönemlerin bittiğini vurgulamıştır. Tylor'ın takipçilerinden Frazer (1854-1941) teknoloji merkezli uygulamalı bilimsel çalışmaların savunucusu olarak, hakikat ve gerçeğe dayalı bilimsel olguların ilkel dinlerin ürünü olan mitlere karşı üstünlüğünü kabul etmiştir. Tylor ve Frazer teknolojik bilimsel ilerlemelerin mitlerin varlıklarını ortadan kaldırdığına da değinmiştir. Bu görüşün tam tersi olarak Hans Blumenberg "mitler varlıklarını sürdürecektir. Çünkü mitlerin bilimsel bir yaptırım amacı gütmeyecek oluşları onları sonsuz kılacaktır" değerlendirmesini yapmıştır (Blumenberg, 1988). Lucien Bruhl (1857-1939) insanı ilkel ve modern olarak iki sınıfa ayırmıştır. İlkel insanı "mantık öncesi" düşünme tarzıyla kutsal değerlerin büyü sayesinde etkileşime girebileceğini, bir nesne ya da varlığın kendi dışında başka şeye de dönüşebildiğine inandığı için tutarlılık ilkesine tamamen aykırı görmüştür. Böylece ilkel düşünceye sahip insan dünyayı aynılaştırırken din olarak da mitlere inanmış olduklarını belirtmiştir. Buna karşılık modern bir insanın çağdaş düşüncesiyle şekillendirdiği dünyanın dini bilim olmuştur. İlkel insan mitsel gücün bütünlüğüne tekrar kavuşabilmek için mitlere başvururken, modern insanın hükmetmek adına bilime ihtiyaç duyduğunu savunmuştur. Malinowski (1884-1942) ilkel bireyin doğayı açıklamaktan çok, doğayı kendi tahakkümü

altına alma isteği üzerinde durmuştur. Zorlu yaşam koşulları içerisinde ilkel-lerin herhangi bir olayı açıklamak gibi lüks bir sürecin kendileri tarafından düşünülemeyeceğini iddia etmiştir. Frazer'in "ilkeller miti bilimsel olgular yerine kullanır" görüşüne karşılık Malinowski "mitlerin doğrudan bilimin yerine kullanıldığı" fikrini savunmuştur. Bu bağlamda ortak algı modern çağın bilimsel yaklaşımı tecrübe, mantıksal sonuçlara dayalı somut gelişmeler neticesinde değişmez bir kural ise ilkel de olsa bir bilimin varlığından söz etmenin mümkün olabileceğidir. Malinowski ilkellerin mit, büyü ve bilim üçgeni arasında ölüm ve yaşlılık gibi bilimsel olanakların cevap veremediği sorunlar karşısında büyüye başvurduğunu aktarmıştır. Ancak Levi-Strauss (1908-2009) olaylara akılcılıktan uzak bir tutum içerisinde yaklaşan Bruhl'ü duygusal, Malinowski'yi de pratik olmakla suçlamıştır. Strauss dünyayı anlama uğraşı güden ilkel denilen insanın, filozof ve bilim insanı kadar akılcı bir yapıya sahip olduğu savunmuştur. Tylor'ın "ilkeller eleştirel akıldan yoksun oldukları için mitlere sığındılar" fikrine karşılık Levi-Strauss "ayrıntılı bir düşünce sistemi içerisinde, modern insanlardan farklı düşünmelerinin sonucu olarak mitleri oluşturduklarını" vurgulamıştır. Mitlerin en basit haliyle "mantiğe duyulan gereksinim neticesinde somut anlatımların bilimi" olduğu fikri üzerinde duran Levi-Strauss, olaylar karşısında gözlemden ziyade açıklamalara yer verdiği için "mitin kesinlikle bir bilim olduğu" kanısına varmıştır. Bilim felsefecisi Karl Popper'a (1902-1994) göre sorgu merkezli bir anlayış çerçevesinde "bilimin başlangıç noktası mitlerdir. Diğer bir ifadeyle bilim mitlerin sorgulanan halidir." Popper bilimsel kuramları mitsel anlatılarla eş tutarak; kuramların da tıpkı mitler gibi ispat edilemeyeceğini, çürütülebilir olduklarından temelde kesin olmayan hipotezler üzerine kurulu olduklarını savunmuştur (Segal, 1999: 7-18).

Bilim ve mit arasındaki bilgi bakımından temel farklılıklar şunlardır: Bilimsel yaklaşım, gerçekçi rasyonalist bir algı içerisinde işlev görürken; mitler korku, inanç duygu ile karışık olgulardan beslenen ahlak kuralları, tapınma ritüelleri gibi olağandışı bir inanç sistemi nedeniyle mistik-rasyonalist bir akıl yürütmeye dayanır. Mit belli bir varlığa inanç nedeniyle geçerli ve kesin-dir. Ancak bilimsel yaklaşımlar sürekli değişken ve eleştirilebilirdir. Mitoslar ortak bir aklın ürünü olarak kurumsal ve bütünseldir. Bunun sonucu olarak tündengelim bir düşünme sistemine sahiptirler. Deneye başvurmadan çıkarım yoluyla tümelden tikele, genelden özele ve sonuç olarak tekil olana ulaşılır. Bilimsel edinim parçalı bir düşünme şekliyle tümevarımsal bir anlayışa sahiptir. Her kabile kendi özellikleri bağlamında çeşitli mitlere sahiptir ya da aynı mit farklı coğrafyalarda değişiklik göstermektedir. Ancak bilim

insanları, birbirlerinden habersiz ve birbirlerinden uzak bölgelerde aynı konu üzerine yapmış olduğu çalışmalar neticesinde aynı sonuçlara ulaşmaktadır. Bu da bilimsel sonuçların kişisel duygulardan sıyrılmış nitelikli bir şekilde genelin yararına ait veriler olduğunu göstermektedir. Mitolojinin simgeleri, somut soyut düşüncelerin göstergeleri her kesimden insanı aynı derecede etkileyebilmektedir. Ancak bilimsel bilginin anlam sahası sadece onu ilgilendirene geçmektedir.

Mitlerin 19. yüzyıl kuramsal akıbeti dinin bir parçası ve de bilimin ilkel bir karşılığı olarak kalmıştır. 20. yüzyılda ise inanç, eleştirilmesi mümkün olmayacak biçimde bilimsel anlayışa olmuştur. Ancak yine bu dönemde mit ve bilime dair uzlaştırma çabası “mitin anlamının yeniden düzenlenmesi” yoluna gidilerek yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda günümüz insanı mitlerin zihinsel bir tasarısı olarak ortaya çıktığını ve mitoloji çağının artık son bulduğunu kabul etmektedir. Ancak Joseph Campbell’a göre yeryüzünde insan yaşamını sürdürdüğü her yerde, her koşulda ve tüm çağlarda mitleri üretmiştir (Campbell, 2013: 13). Bu doğrultuda Campbell, mitoloji ve gelişen teknoloji çağının ürünleri olan bilgisayarlar hakkında “pek çok kuralı ve hiç merhameti olmayan Eski Ahit (Tevrat) tanrısı” olarak söz etmiştir. Ayrıca bilgisayarın donanımsal parçalarını melekler hiyerarşisine benzetirken, yazılımları ise insanları hedeflerine ulaştıran birer rehber olduğunu belirterek mitsel ve bilimsel aklın arasında bir köprü kurmuştur (Campbell ve Moyers, 2018: 40). Fakat ilkel toplumlar, beyaz adamın mitlerin fiziksel olguların ifade biçimi ya da sembolleri yorumlama şekli olarak görmenin diğer işlev ve anlamlarını açıklayamamasından bir inanç temizliğine maruz bırakılmıştır. Hâlbuki Babil Kulesi, İkarus, Golem ve sayısız diğer mitler insanlara katı kurallarla sınırlandırılmış çizgiler dışına çıkmasının felaketlerle sonuçlanabileceğini göstermiştir. Ancak 21. yüzyıl modern bilimi, günümüzün kolektif cehaletine karşı kurtarıcı rolü üstlenmiştir. Günümüz asrında biliminin sağlamış olduğu imkânlar neticesinde insanlar varoluşundan beri cevap bulamadıkları ölüm olgusunu ortadan kaldırmak adına *Gilgamiş Projesi* başlatmıştır. Bu çalışma kapsamında, “Genetik üzerine çalışmalar yürüten bilim insanları ‘Caenorhabditis elegans’ adlı kurtçuğun yaşam süresini altı kat uzatmayı başaramışlardır.” Nanoteknoloji uzmanları da milyonlarca nanorobottan oluşan biyoteknoloji bir bağıklık sistemi oluşturarak, 2050 yılına kadar yaşlanmayı tersine çevirebilecekleri iddiasını öne sürmektedir (Harari, 2015: 206-209). Mitin en önemli özelliği olan yaratma işlevinin görüldüğü bu örneklerle Eliade “bilimi benimseyen modernler eğer hala mitsel bahsedebili-

yorlarsa, bu durum mitin bilimle uzlaştığının yeterli bir göstergesidir” şeklinde olan açıklamasıyla durumu özetlemiştir (1963: 5-6)<sup>1</sup>.

### **Mitoloji ve Teknoloji**

İlk insanı kendi gözyaşıyla yoğurduğu balçıktan yaratan Prometheus, mağaralarda sefalet içinde çıplak, savunmasız, dört ayaklı aciz bir şekilde hayatta kalmaya çalışan bu varlığa acımıştır. Bunun üzerine bu canlılar yiyeceklerini pişirsin, tarım, alet, madencilik, yüksek binalar yapabilsinler diye Hephaistos’tan ateşi, Hermes’ten de sanatı çalarak insanlığa getirmiştir. İnsanı yücelten ve doğal koşullara karşı üstünlük sağlayan bu teknik bilgi Prometheus’un getirisidir. Günümüzde ise robotlar, otomatlar, gelişmiş teknolojik ürünler ve de yapay zekânın kökeni, kendi kendine hareket edebilen makinaların icat edildiği Orta Çağ’a, daha geriden de Arşimet’e (M.Ö. 287-212) kadar dayandırılmaktadır (Ronan, 2003: 122). İlkel olarak adlandırılan işlenmemiş bir bilincin ürünleri, üstün bir zekâ ve hayal gücünün göstergeleri olan mitler, yaratıldıkları toplum belleğinin yansımasıdır (Topal ve Alanka, 2021: 333). Bu doğrultuda Antik bilim tarihçisi Adrienne Mayor, robot temelli teknolojik yeniliklerin 2700 yıl öncesine kadar mitlerde yer aldığını fikrini ortaya atmıştır. Mayor, Homeros ve Hesiodos’un çalışmalarında “zanaatçılar tarafından yaratılan hayat”, diğer bir deyişle günümüz biyoteknoloji imgesi üzerine doğal yollardan olamayacak “yapılmış, doğmamış” uzamların teknik bilgi sayesinde robot ya da teknolojik bir mucize yaratma düşününün klasik Yunan mitlerinde var olduğunu dile getirmiştir. Bu kapsamda Yunan mitlerinde yer alan altın post arayışı içerisinde olan Jason ve Argonotların karşılaştıkları bronzdan yapılmış büyük dev Talos, büyücü Medea, usta zanaatkar Hephaistos, ateş getiren Prometheus ve Pandora hakkındaki mitler; robot, cyborg, android gibi sürekli gelişmekte olan teknolojik olgularla ilişkilendirmiştir (Topal, 2020: 46-47).

Yunan mitolojisinde Zeus’un, Girit adasında Europe’yle yaşadığı aşk üzerine üç çocuğu olmuştur. Bu durum karşısında Zeus Europe’ye üç hediye göndermiştir. Gönderdiği armağanlardan biri de Kral Minos tarafından Girit adasını korumakla görevlendirilen; teknoloji tanrısı Hephaistos tarafından

---

<sup>1</sup> Eliade, mitlerin tanımladığı bir olayın açıklamasını yapmaktan ziyade hayal gücünü de içine alarak üzerinde durulan anlatının kökenlerine indiğini vurgular. Örneğin, evrendoğum mitleri adına yapılan ayinler evrenin yaratılmasını betimler. Bu bağlamda mit; gerçeğin ya da evrenin her bir parçasının adaların, bitkilerin, insan ve kurumların doğaüstü güçler tarafından nasıl yaratıldığını anlatır (1991: 84). Ayrıca Eliade doğaüstü kahramanlık öyküleri, tiyatro, kitaplar ve sinema eserlerinde işlenen konular bakımından modern bireylerin mitlerle sıkı sıkıya bağlı olduğunu vurgular (1987: 205).

tasarlanmış, kafasından ayak bileğine kadar bir damarda ölümsüz tanrıların kanı dolaşan, bronzdan yapılmış dev Talos'tur. Mayor'a göre Talos, dünya üzerinde yürüyen ilk robot olmakla birlikte, bir otomat gibi kendi kendine hareket eden ve de adaya yaklaşan yabancı insanları tanıyıp öldürmek, yabancı gemileri batırmak adına programlanmış bir makinedir. Bu doğrultuda Mayor, "Cyborg polis kuvveti Hollywood filmi *RoboCop* (1987) ve *Terminatör* filmlerindeki biyoteknik suikastçı-koruyucu (1984-2019) makinelerin binlerce yıl önce," eski medeniyetler tarafından hayal edilebildiğini savunmuştur (Mayor, 2018: 28). Çünkü ekosistem içerisinde insan düş gücü sayesinde hayal kurabilen, kafasında senaryolar ya da günlük yaşantısının deneyimleri ötesinde hikâyeler üreterek kendini diğer canlılardan ayıran bir varlıktır. Bu bağlamda mitler, imgesel imkânlar sayesinde gerçeklerden kaçma noktasında imkânsızlığın yeni diyarlarında samimi hazlar yaşamamızı sağlayan araçlardır.

Jason ve Argonotlar altın post maceralarının dönüşünde Girit adasına yollarının düşmesi üzerine Talos'un saldırısına maruz kalırlar. Bu durumun üstesinden, günümüz Karadeniz coğrafyası kıyısında yer alan Gürcistan'ın batısında kurulmuş Kolhis İmparatorluğu'nun büyücü prensesi Medea tarafından "Talos'un da canlılar gibi fiziksel bir kırılma noktasına sahip olduğunu" fark etmesiyle gelmiştir. Burada birden çok senaryo işlenmektedir. Azra Erhat'a göre Medea; "Talos'u büyüleyerek, devin etten olan ayak bileğinin burkularak sıyrılmasına ve vücudundaki kutsal kanın buradan dışarı boşalarak ölmesine sebep olmuştur." (Erhat, 2015: 55). Diğer bir anlatı da ise Medea Talos'a "bronzdan yapılmış gövdesinde yer alan ayak bileğindeki perçinleri, mühürünü çıkarması şartıyla onu ölümsüz yapacağına dair vaatlerde bulunması üzerine Talos vidayı çıkarmıştır. Böylelikle içerisinden tanrıların kutsal kanı ichor'un erimiş kurşun gibi akması sonucu hayatı bitmiştir." Büyücü Medea'nın ölümsüzlük vaadi Talos mitini, bilim kurgu alanında Mary Shelley'nin *Frankenstein* romanından (1818), *Blade Runner*'a (Ridley Scott 1982) ve *Blade Runner 2049*'dan (Denis Villeneuve 2017) *Her*'e (Spike Jonze 2013) ve *Ex Machina* (Alex Garland 2014) filmlerinin temel konularından birini oluşturan "kendi ölümünden korkan makinenin ölümsüzlüğe erişme fikrine" ulaştırmaktadır (Mayor, 2018: 28).

Talos, 1950'lerde ABD Deniz Kuvvetleri tarafından güdümlü füzelere ve bombardıman uçaklarına karşı uzun menzilli bir roket savunma sisteminin adı olarak kabul görmüş ve 1979 yılına kadar bu isimle kullanılmıştır (URL-2). 2013 yılına gelindiğinde ise ABD Özel Harekât Komutanlığı (SOCOM) ve ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Ajansı (DARPA), Afganistan

ve Irak'ta gerçekleştirmiş oldukları özel operasyonları göz önüne alarak, "savaş durumunda adamları maksimum" koruyabilmek adına Talos adında robotik özellikli dış iskelet zırhı geliştirmeye başlamıştır (Mayor, 2018: 32).

Ölüm fikrini aşmak, insan bilinci kadar eski bir sürece sahiptir. Bu anlayış, biyoteknolojik yollardan yapay yaşam oluşturma fikri kapsamında Medea mitleri arasında karşımıza çıkmaktadır. "Babası Kretheus'ın kurduğu İolkos şehri kendisine miras kalmasına rağmen Aison, üvey kardeşi Pelias tarafından tahtından edilir. İlerleyen süreçlerde Aison boğa kanı içerek kendini öldürür." Ovidius'a göre İason; Medea ile birlikte altın post macerasından Yunanistan'a dönünce, Medea Aison'u diriltip bir iksir sayesinde de gençliğine kavuşmasını sağlamıştır (Erhat, 2015: 18). Bu doğrultuda Medea, ölü "Aison'un damarlarından kanını alıp altın kaplarda hazırlamış olduğu sağlık veren bitki suları ve diğer birkaç malzemenin gizli birleşimleri ile değiştirmiştir. Medea'nın operasyonundan sonra, Aison'un hayata tekrar dönmesi ve gençliğine tekrar kavuşmuş olması herkesi hayrete düşürmüştür." Ameliyat tarihçileri Medea'nın gerçekleştirmiş olduğu deneye "modern kan transfüzyonlarını örnek göstererek 2005'ten bu yana, genç ve yaşlı fareler arasında yapılan kan değişimi deneylerinin, yaşlı farelerin kaslarını ve karaciğerlerini gençleştirdiği görülmüştür" açıklamasını getirmiştir (Mayor, 2018: 34). Bu kapsamda Mayor, Medea'nın büyü sanatlarını ve tıbbi teknikleri birleştirerek, normal yaşlanmayı yapay yollarla kontrol etme ve hayatı uzatma fikrinin çok erken bir tarihte ortaya çıkmış olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Günümüz modern bilimi Medea'nın sıklıkla başvurduğu koç ve kuzu motifleri üzerinde de ıslarla durmaktadır. "Tahtı darbe sonucu elde etmiş olan üvey evlat Pelias yaşlanmaktadır. Bu durumun farkında olan Medea, kralın kızlarına babalarını gençleştirebilecek formülü onlara öğreteceğini söyler. Buna karşılık yaşlı bir koçu parçalayarak otlarla kaynar bir kazana atar. Koç kuzuya dönüşmüş şekilde kazandan çıkar" (Erhat, 2015: 55). Mayor, Medea'nın yaşlı bir koç ile genç bir kuzunun DNA'sı ilaçlarla dolu kazana atarak ortaya bir tepkime çıkardığını, bu olayın ise popüler kültür içerisinde bilimsel bir devrim niteliğinde 1996 yılında ilk klonlanmış memelinin de koyun olmasıyla meşruluk kazandığını öne sürmüştür. Bu anlatıya ek olarak 2017 yılına gelindiğinde, bilim adamları canlı bir kuzu cenininin hayatını amniyotik sıvı ile doldurulmuş insan yapımı yapay bir rahim içerisinde sürdürebilmiştir (URL-3). Bu düzlemde Medea mitiyle başlayan süreç günümüzde klonlama, genetik mühendisliği ve yapay yaşam ünitelerinin yanında modern bilimin

öngörülemez gelişimiyle birlikte de insan klonlamaya dair düşler yeşermeye başlamıştır (URL-4).

Mayor, günümüzdeki “big data”, diğer bir ifadeyle unutmaması mümkün olmayan dijital hafızanın ilk izlerinin mitlerde bulunabileceğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda “Hera, kocası Zeus’un musallat olduğu İo adında bir tapınak rahibesini gözetlemek için nöbetçi olarak Argus Panoptes adlı 100 gözlü bir devi görevlendirmiştir.” Argus Panoptes (her şeyi gören) asla uymayan tüm açılardan gözlem yeteneğine sahip Antik çağların hiper gözetmenidir. Mayor, bu düşün Jeremy Bentham’ın 18. yüzyıldan kalma Panoptikon tasarımına ilham kaynağı olduğunu ve modern dünyada her yerde bulunan gözetim kameralarının çok sayıda güvenlik ağıyla “Argos/Argus” adı altında faaliyet göstermekte olduğunu vurgulamaktadır (Mayor, 2018: 35).

Greko-Romen mitolojisinde sadece bir tanrı yoksullukla mücadele edebilmek adına el emeği bağlamında çalışmak zorunda kalmıştır. O tanrının işi metal işlemek, el yeteneğiyle icatlar yapmak olan gerçek bir zanaat ustası Hephaistos’tur (Erhat, 2015: 141-143). Hephaistos’un yarattığı en etkileyici cihazlar, doğal bedensel formları taklit edebilen kendinden hareketli otomatlar, Prometheus’un her sabah gelip ciğerini yemekle görevli bronzdan yapmış olduğu “Kafkas kartalı”, savaş arabası çekmekle görevli 4 tunç “Kabeiroi Atı”, Apollon tapınağı içerisinde kadın olarak altından tasarladığı görevleri şarkı söylemek olan “Keledon”lar, kendi ev hizmetinde kullanmak için ürettiği “Kourai Khryseai” nedimleri, tanrı ve tanrıçalar tarafından kullanılması için altından yapmış olduğu üç ayaklı bir düzenek şeklinde tekerleklerini kendi kendine takabilen “Tripodes Khryseoi” servis masasıdır. Aristoteles M.Ö. 350 yılında, *Poetika* adlı eserinde Hephaistos ve Daedalus gibi zanaatkârların yaratmış oldukları teknolojiler sayesinde otomatları, kuklaları, oyuncakları ve de kendi kendine hareket eden heykellerden açıkça bahsetmektedir. Mayor’a göre Hephaistos altın heykellerine akıl, zekâ, ses ve beklentilere karşılık verebilmesi adına canlılık gibi özellikler eklemiştir. Bu durum yapay zekâ uzmanları tarafından; makine öğrenmesine bağlı olarak büyük bir verinin depolama mantığı kapsamında işlenerek genişletilmiş zihin vasıtasıyla, yapay zekânın eski bir versiyonu olarak değerlendirilmiştir (Mayor, 2018: 150). Birçok modern tarihçi, Olimpos tanrıları için tasarlanmış kendi kendine hareket eden tripodların; modern çağın kendinden hareketli, sürücüsüz araçları ve askeri-endüstriyel robotların ilk örnekleri olduğunu, bu bağlamda da “otomatikleştirme” anlayışının çok eskiye dayandığını savunmaktadır (Mayor, 2018: 145).

Yapay zekânın diğer bir eski örneği de Homer'in *Odyssey*'inde karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki İyon denizinde Phaeacian adasında üretilen gemiler dümen, halat, kürek veya kaptan gibi teknik ekipmanlara ihtiyaç duymadan düşünce yoluyla yönlendirilmiştir. Kral Alcinous, Odysseus'u İthaka'ya geri götürmek için, gemilerine basitçe hangi şehre ve hangi ülkeye gitmesi gerektiğini ifade etmesinin yeterli olacağını ve gemilerin bu komutlara göre rotayı tasarlayabileceklerini söylemiştir. Gemilerin "ne düşündüğümüzü ve ne istediğimizi anladıklarına" değinen Alkinoos "Gemilerinin, bilinen dünyadaki bütün şehirleri ve ülkeleri tanıdığını, sisli havalarda bile denizi geçebilirken bu yolculuklarda herhangi bir tehlikeye ya da zarara" sebebiyet vermediklerini de vurgulamıştır. Bu da ortaya Homer'in antik dünyasında; sanal haritalar sayesinde navigasyon ve veri arşivi erişime sahip bir çeşit merkezi sistem tarafından kontrol edilen gemileri öngördüğünü ortaya koymuştur. Mayor, Modern Global Konumlandırma Sistemleri (GPS), otomatik pilot ve navigasyon sistemleriyle Phaeacianların gemileri arasındaki benzeşmenin kaçınılmaz olduğunu, henüz var olmayan teknolojileri hayal etmenin de her zaman "bilim" dediğimiz spekülâtif kurgu türünün temeli olmuş olduğunu vurgulamıştır (Mayor, 2018: 151).

Biyoteknik çabıyla oluşturulan bir başka fabrikasyon ürünü Heseidos'a göre "dişi bir köpeğin aklına sahip olarak inşa edilmiş bir şey" olan Zeus'un isteği üzerine Hephaistos tarafından yapılan Pandora'dır (Hesiodos, 2016: 67). Olayın kökeninde, insan ve tanrılar arasında bölüşülecek yiyecek konusunda Prometheus Zeus'u kandırmıştır. Zeus bu olay üzerine insanlardan ateşi geri almıştır. Ölümlülerin koruyucusu olan Prometheus ateşi tekrar çalarak insanlara geri vermiştir. Oluşan çatışmalar sonucu Prometheus'un dostu olan erkeklerden öç almak isteyen Zeus, Hephaistos'tan toprak ve sudan tanrıça görünümlü bir kadın yapmasını istemiştir. Athena bu kadına süslerle donatılmış bir beden, Afrodite yüzüne arzu ve güzellik, Hermes ise bu canlıya konuşma, kurnaz bir zekâ ile kandırma yetisi bahşetmiştir (Estin ve Laporte, 2013: 130). Tüm bu kurguya bağlı kalarak Hermes, Pandora'nın evine içinde tüm felaketlerin saklı olduğu ve açılmaması gereken bir de sandık (küp, kavanoz) bırakmıştır. Ancak öğrenme sürecinin temel yapı taşı olan merak faktörüne karşı koyamayan Pandora kutuyu açmıştır. Bu aşamada bütün felaketler, kötülükler yeryüzüne yayılırken küpün içerisinde sadece umut sıkışık kalmıştır. Bu olaylar dizgesini Mayor (2018), kadın simülarkı olarak oluşturulan yapay dişi Pandora'nın, çeşitli bir üretim bandının ürünü olarak Zeus tarafından beşer sistemin içine kaosu yaymakla programlanmış bir ajan olarak tasarlandığını ifade etmiştir.



## Sonuç

İnsan beyninin sistematik olarak evrimi, geriye dönüşü olmayan bir ilerleme olarak beşerin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Dik durabilmesiyle birlikte insan, bakışını öteye çevirebilmiş ve duyu organlarını sınırlılıktan kurtarmıştır. Alet yapımı, gruplar halinde hareket etmeleri, çevre koşulları ve ölülerini gömme edinimi ruhtar ve doğaüstü güçleri, diğer bir ifadeyle mitleri ortaya çıkarmıştır. İnsan yaşamı için rehber görevi gören mitler birbiriyle uyuşmayan terimler ve karşıt kavramlar hususunda biyolojik, psikolojik ve zihinsel sorular arasında bir uzlaşşı yaratarak düşünce sürecini geliştirmiştir. Ancak zihinsel ilerleme, dilin yaratımı, alet teknolojisinin gelişimi ve medeniyetlerin doğuşuyla birlikte ortaya çıkarılan kültür, yazının bulunuşuyla da sözlü kültürü kesintiye uğratarak mitlerin yeryüzünden silinişine zemin hazırlamıştır. Aristoteles'in tanrılara uygun gördüğü yaşam biçimi olan eğlenmek, kendine yetebilmek ve ağır işlerde çalışmamak gibi unsurlar Antik Yunan'da Homeros'un *İlyada*'sında tanrılara Hephaistos tarafından yapılan akıllı makineler tarafından sağlanmıştır. Zengin bir hayal gücüne bağlı olarak doğa koşullarını aklıyla alt eden insan, mekanik, daha sonra teknolojik gelişmeler meydana getirerek, mitlerin artık dünyayı bilimsel olarak açıklayamayacağı görüşünü benimsemiştir. Mitsel ve bilimsel düşüncenin zıt kutuplu oluşu çeşitli görüş farklılıklarını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 19. yüzyıl kuramcıları mitleri, modern bilimin ilkel bir karşıtlığı ve dünyanın imgesel bir açıklaması olarak kabul etmiştir. 20. yüzyıl kuramsal dünyası ise dinsel dogmalara tapınan arkaik insan saflığında bilimsel otoriteye boyun eğmiştir fakat mitsel düşüncüyü bilimsel anlayışın yerine konumlandırmaktan kaçınmıştır. Kadim dünyanın tanrılarını tahtından indiren, yerine akıl ve bilimi ikame eden insan tipi için geçmişin inanışları bilim karşısında ilkel zihinlerin antik kalıntıları olarak işlevini kaybetmiş olarak kalmıştır. Ancak hem mitsel hem de bilimsel düşüncenin kökeninin hayal gücünden kaynaklanıyor olması bu iki zıt anlatıyı 21. yüzyılın modern teknolojilerinin ortak kültürel atası olarak aynı çatı altında birleştirmiştir.

## Kaynakça

- Adam, Leonard (1940). "Arts of Primitive Peoples". *Journal of the Royal Society of Arts*, 88(4564): 708-721.
- Armstrong, Karen (1998). *Tanrı'nın Tarihi: İbrahim'den Günümüze 4000 Yıllık Tanrı Arayışı*. Çev. Oktay Özel vd. Ankara: Ayraç Yayınları.

- Armstrong, Karen (2014). *Mitlerin Kısa Tarihi*. Çev. Begüm Çicekçi. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Arsebük, Güven (1995). *İnsan ve Evrim*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Barber, Elizabeth W. & Barber, Paul T. (2006). *When They Severed Earth from Sky: How the Human Mind Shapes Myth*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Blumenberg, Hans (1988). *Work on Myth*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Bulfinch, Thomas (2002). *Bulfinch Mythology*. USA: Blackmask Online.
- Campbell, Joseph (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çev. Sabri Gürses. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Campbell, Joseph (2015). *Tanrının Maskeleri, İlkel Mitoloji*. Çev. Kudret Emiroğlu. İstanbul: Isık Yayınları.
- Campbell, Joseph ve Moyers, Bill (2018). *Mitolojinin Gücü*. Çev. Zeynep Yaman. İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Can, Şefik (2017). *Klasik Yunan Mitolojisi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Cassirer, Ernst (1953). *Language and Myth*. New York: Dover Publications.
- Cassirer, Ernst (2018). *Dil ve Mit*. Çev. Onur Kuzgun. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Coşan, Erhan (2016). "Beyin ve Bilinç Evrimi". *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(ÖS 1): 20-28.
- Dobzhansky, Theodosius (1967). *The Biology of Ultimate Concern*. New York: New American Library.
- Eliade, Mircea (1963). *Myth and Reality*. Trans. Willard R. Trask. New York: Harper & Row Publishers.
- Eliade, Mircea (1987). *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. Trans. Willard R. Trask. San Diego, California: Harcourt Brace Jovanovich.
- Eliade, Mircea (1991). *Kutsal ve Din Dışı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları.
- Erhat, Azra (2015). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Estin, Colette ve Laporte, Helene (2013). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. Çev. Musa Eran. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Gezgin, İsmail (2018). *Sanatın Mitolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Gould, Stephen J. (1977). *Ontogeny and Phylogeny*. Cambridge: Harvard University Press.
- Greene, Mott T. (2000). *Natural Knowledge in Preclassical Antiquity*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Harari, Yuval N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*. Çev. Ertuğrul Genç. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hesiodos (2016). *Theogonia-İşler ve Günler*. Çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jung, Carl (1950). *The Integration of the Personality*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Lendering, Jona (2010). *Büyük İskender*. Çev. Burak Sengir. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Levi-Strauss, Claude (2016). *İrk, Tarih ve Kültür*. Çev. Işık Ergüden ve Haldun Bayrı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewin, Roger (2015). *Modern İnsanın Kökeni*. Çev. Nurdan Soysal. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Mayor, Adrienne (2018). *Gods and Robots: Myths, Machines and Ancient Dreams of Technology*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- McNamara, Patrick (2009). *The Neuroscience of Religious Experience*. New York: Cambridge University Press.
- Müller, Max (1873). *The Philosophy of Myth*. London: Longmans.
- Petronius (1975). *Satyricon; Seneca: Apocolocyntosis*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Raglan, Lord (2004). "Mit ve Ritüel". Çev. Evrim Ölçer. *Millî Folklor*, 61: 187-194.
- Ronan, Colin A. (2003). *Bilim Tarihi*. Çev. Ekmeleddin İhsanoğlu ve Feza Günergun. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Sagan, Carl (2014). *Cennetin Ejderleri: İnsan Zekasının Evrimi Üzerine Düşünceler*. Çev. Mihriban Doğan. İstanbul: Say Yayınları.
- Segal, Robert A. (1999). *Theorizing about Myth*. Amherst, Massachusetts: University of Massachusetts Press.
- Segal, Robert A. (2009). "Myth and Science: Their Varying Relationships". *Religion Compass*, 3(2): 337-358.

- Topal, Gökhan (2020). *Kadim Tanrılardan Modern Tanrılara: Yapay Kutsallıklar Bağlamında American Gods TV Dizisi Üzerine Gösterebilimsel Bir Çözümleme*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topal, Gökhan ve Alanka, Ömer (2021). “Dijital Bilinç ve Etik Arayüzünde Transhümanizma: Altered Carbon Örneği”. *TRT Akademi*, 6(12): 328-341.
- Torrey, Fuller E. (2017). *Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı*. Çev. Erkan Aktaş, İstanbul: Paloma Yayınevi.
- Tremlin, Todd (2010). *Minds and Gods: The Cognitive Foundation of Religion*. USA: Oxford University Press.
- URL-1: “Edward B. Tylor: Animism Turned Personification”. <https://www.creationmyths.org/mythology-meanings/mythology-meanings-11-edward-b-tylor.htm> (Erişim: 23 Ocak 2022).
- URL-2: “Rim-8 Talos”. <https://weaponsystems.net/weaponsystem/II02%200-%20RIM-8%20Talos.html>, Erişim tarihi: (Erişim: 23 Ocak 2022).
- URL-3: Emily Mullin, “Animals Set Survival Record Inside Artificial Womb”. <https://www.technologyreview.com/2017/04/25/152183/animals-set-survival-record-inside-artificial-womb/> (Erişim: 23 Ocak 2022).
- URL-4: Malcom Ritter, “Scientists in China Successfully Clone Monkeys, Now a Step Closer to Cloning Humans”. <https://globalnews.ca/news/3985336/3985336-clone-monkeys-scientists-china-cloning-humans/> (Erişim: 23 Ocak 2022).
- Worthen, Thomas (1991). *The Myth of Replacement: Stars, Gods, and Order in the Universe*. Tucson, Arizona: University of Arizona Press.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

**Yazarların Notu:** Bu makale Prof. Dr. Naci İspir danışmanlığında Gökhan Topal tarafından yazılan ve savunulan “Kadim Tanrılardan Modern Tanrılara: Yapay Kutsallıklar Bağlamında American Gods TV Dizisi Üzerine Gösterebilimsel Bir Çözümleme” (2020) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Etik Kurul Belgesi:** Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

**Çıkar Çatışması Beyanı:** Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

**Katkı Oranı Beyanı:** Gökhan Topal’ın yazdığı yüksek lisans tezinin bir kısmı, tez danışmanı Prof. Dr. Naci İspir tarafından makale haline getirilmiştir.

*The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:*

**Authors’ Note:** *This article was produced from the master’s thesis titled “From Ancient Gods to Modern Gods: A Semiotic Analysis on the American Gods TV Series in the Context of Artificial Sacredness“ (2020) written and defended by Gökhan Topal under the supervision of Prof. Dr. Naci İspir.*

**Ethics Committee Approval:** *Ethics committee approval is not required for this study.*

**Declaration of Conflicting Interests:** *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*

**Author-Contributions Statement:** *A part of the master’s thesis written by Gökhan Topal was turned into an article by his thesis advisor, Prof. Dr. Naci İspir.*